

BİOLOGİYA VƏ AQRAR ELMLƏRİ

UOT: 59.

BARAMA SARIMA DÖVRÜNDƏ TUT İPƏKQURDUNUN YEMLƏNDİRİLMƏSİ VƏ SAXLANMASININ MƏHSULDARLIĞA TƏSİRİ

Şeyxzamanlı Arifə Bahəddin qızı, Babarabova Esmira Seyfulla qızı

Gəncə Dövlət Universiteti

aynuriw@mail.ru

Xülasə: *Məqalədə tut ipəkqurdunun məhsuldarlığına və saxlanma qaydalarının təsirindən söhbət gedir.*

Qeyd edilir ki, tut ipəkqurdunun yemləndirilməsinə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Belə ki, tam yetişməmiş qurdlar seçilməli və əlavə yemləndirilməlidir. Saxlama temperaturu 2-3 dərəcə artırılmalı, rütubət 5-10 % aşağı düşməli, gecələr 2-3 dəfə yem verilməlidir.

Bu qaydada yemləndirən, saxlanan qurdlarda fizioloji proseslər güclənir, onlar tez böyüyür və inkişaf edir, bu da məhsuldarlığa müsbət təsir edir.

Açar sözlər: tut, ipəkqurdu, barama, ipək

Ключевые слова: тутовый шелкопряд, кокон, шелк

Keywords: mulberry, silkworm, cocoon, silk

Məhsulun keyfiyyəti barama sarıma dövründə qurdlara edilən qulluqdan və şəraitdən çox asılıdır.

Yemləməni başa vurmuş qurdlar yem qəbul etmir, bir qədər sarımtıl kəhraba rənginə keçərək barama sarımaq üçün münasib yer axtarır.

Bu zaman həmin qurdlar başını qaldıraraq yanlara fırlayır, sanki nəşə axtarır. Bu əlamət qurdun barama sarımaq üçün artıq tamamilə yetişdiyini bildirir. Məhz bu vaxtı həmin qurdların üzərinə şax qoyulmalıdır.

Bunun üçün əvvəlcədən yığılıb kölgədə qurudulmuş tülپək və sarı çiçək otlarından, habelə xüsusi sintetik materiallardan istifadə edilir. Hər qutu qurd üçün 200-300 dəstə ot şaxı qoyulur. Yemləmədə olan qurdların hamısı eyni vaxtda şaxa çıxır, buna görə də geri qalan qurdlar şax qoyulmuş tərəcələrdən seçilib ayrıca yemləndirilir və yetişdikcə üzərlərinə şax qoyulur. Belə etdikdə ayrı-ayrı tərəcələr üzrə barama eyni vaxtda sarınır və eyni vaxtda yığılır ki, bu da onun keyfiyyətini xeyli yaxşılaşdırır. Barama sarıma dövründə kümxanada istilik 23-24 dərəcə, nəmlik 60-70 faiz olmalıdır və havası müntəzəm olaraq dəyişdirilməlidir, bu barama pərdəsinin içərisindəki qurdun normal tənəffüsü və bədənində olan ipəyin hamısını qırılmadan sarıması üçün çox vacibdir.

Bəzi təcrübəsiz kümçülər yemləmədə bir neçə yetişmiş qurd gördükdə bütün qurdları şaxlayıb, yemləməni dayandırır. Beləliklə hələ yemləməni başa vurmamış qurdlar ac qalır və bir neçə gün sısqalaşdıqdan sonra xırda barama sarımağa məcbur olur, bu da öz növbəsində məhsuldarlığı azaldır, həm də müxtəlif vaxtlarda sarınmış baramaların eyni vaxtda yığılması onların keyfiyyətini pisləşdirir. Ona görə də qurdlar yetişdikcə şaxlanmalı və inkişafca geri qalanları isə mütləq seçilib yetişənə qədər 2-3 gün yemləndikdən sonra şaxlanmalıdır.

İpəkqurdu yemləmələrinin əsas aqrozootexniki qaydaları ilə yanaşı olaraq, alimlər və təcrübəli kümçülər tərəfindən daha mütərəqqi və səmərəli yemləmə qaydaları və onların ayrı-ayrı məsələləri hazırlanıb tövsiyə edilir və onların haqqında qısa da olsa məlumat verilir.

Bu mütərəqqi yemləmə qaydaları adi qaydada tələb edildiyindən daha artıq diqqət və zəhmət tələb etdiyi kimi, bir o qədər də əlavə səmərə verir. Məhz, bunu nəzərə alaraq,

yemləmənin daha tez başa çatmasını təmin edən və məhsuldarlığı yüksəldən, sürətli yemləmə qaydası işlənmişdir.

Sürətli yemləmə qaydasında qurdlar bütün yaşlarında, adi qaydada olduğundan 2-3 dərəcə yüksək temperaturada saxlanmaqla, rütubət 5-10 faiz aşağı endirilir və yemləmələrin sutkalıq sayı 1-2 yem artırılmaqla, gecələr də 2-3 dəfə yem verilir.

Bu qayda ilə yemləndirilən qurdlarda fizioloji proseslər daha sürətlə getdiyindən, onlar tez böyüyür və inkişaf edir. Bunu nəzərə alaraq, kümxananın havasını hər 2-3 saatdan bir, xüsusilə beşinci yaşda və barama sarıma dövründə, dəyişdirmək tələb olunur.

İpəkqurdlarının yemləndirilməsinin ən mütərəqqi və səmərəli qaydalarından biri ictimailəşmiş yemləmələrdir. İctimailəşmiş yemləmələr, yəni ipəkqurdlarının birinci 2-3 yaşlarında isidilmiş ümumi binada yemləndirilib, sonra kümçülərə paylanması barama istehsalının artırılmasında və onun maya dəyərinin ucuzlaşdırılmasında, xüsusilə ipəkçiliyin sənaye təməli üzərinə keçirilməsində olduqca böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu üsul az əmək və vəsait sərf etməklə 20-30 qutu qurdu bir binada, özü də düzgün aqrozotexniki qaydada üçüncü yaşın axırına qədər yemləndirilməsini təmin edir. Burada binanı isitmək üçün yanacağa, xüsusilə işçi qüvvəsinə qənaət edilir, aqrotexniki nəzarət artır, ən başlıcası da odur ki, çox zəhmət tələb edən yemləmə prosesinin mexanikləşdirilməsinə imkan yaranır və məhsulun maya dəyəri aşağı düşür. Yemləməni bu cür təşkil etdikdə birinci üç yaşda 1 qutu qurdu adi qayda ilə yemləyərkən tələb olunan 11-12 işçi gününə qarşı 3 işçi günü kifayət edir. Bu üsulu tam həyata keçirmiş Özbəkistan Respublikasının Əndican vilayətinin ipəkçiləri hər qutudan barama istehsalını 25-26 kq artıraraq 75-80 kq-a çatdırılmış və vilayət üzrə ipəkçilikdən ümumi pul gəlirini 2-3 dəfə artırmışlar. İqtisadi hesablamalar göstərir ki, qurdları bu qayda ilə yemlədikdə adi yemləməyə nisbətən hər qutudan əlavə olaraq 100-120 manat xalis gəlir götürmək olur.

Tut ipəkqurdlarının, İpəkçilik İnstitutunun tövsiyə etdiyi sortdəyişmə qaydasında yemləndirilməsi, yəni onların birinci üç yaşda erkən yarpaq verən Azəri-tut, Zakir-tut sortlarının yarpaqları ilə, dördüncü-beşinci yaşlarında isə nisbətən gec və yüksək qidalı yarpaq verən Zərif-tut, Xanlar-tut kimi sortların yarpaqları ilə yemləndirilməsi geniş tətbiq edilir. Qurdları bu qayda ilə yemlədikdə yemləmə müddəti iki gün qısalar və yemləmə üçün sərf edilmiş yarpağın hər tonundan barama məhsulu 20-25 faiz artır, beləliklə heç bir əlavə xərc çəkmədən hər qutu barama qurdundan pul gəliri 100-120 manat artmış olur.

Müəyyən edilmişdir ki, tut yarpağı inkişaf etdikcə, yəni yarpaq, belə demək mümkünsə, yaşa dolduqca onun qidalılığı dəyişir. Buna görə tut ağaclarında yarpağın inkişafından asılı olaraq, ipəkqurdu yaz yemləmələrinin başlanması vaxtı barama məhsuldarlığına və keyfiyyətinə təsir edən əsas amillərdən biridir. Bu məsələnin öyrənilməsinə dair təcrübə aparmış tədqiqatçıların demək olar ki, hamısı yemləmənin nisbətən tez başlanmasını məsləhət görür. Çoxlu tədqiqatlar nəticəsində sübut edilmişdir ki, tut yarpağı əmələ gələndən 30-40 gün keçdikdən sonra onun tərkibindəki bütün qida maddələri - zülallar, yağlar, vitaminlər, DNT, RNT və su - kəskin surətdə azalır. Ona görə də yaz yemləmələrini elə başlamaq lazımdır ki, qurdu ən çox yarpaq tələb etdiyi beşinci yaş dövrü yerli tut sortlarında yarpaq məhsulunun maksimum toplanması və onun tam fizioloji yetkinlik, yəni yüksək qidalılıq dövrünə düşsün. Bunu isə praktiki olaraq ağaclarda 3-5 yarpağın kütləvi əmələ gəldiyi vaxt yemləməni başlamaqla etmək olar. Yemləməni həmin vaxtdan 10 gün sonra başladıqda məhsuldarlıq orta hesabla 11 faiz azalır və baramanın keyfiyyəti pisləşir.

Yemləmənin optimal vaxtdan gecikdirilməsinin hər bir günü məhsuldarlığı əvvəlki günə nisbətən ən azı bir faiz azaldır.

Müxtəlif işıq şüalarının tut ipəkqurdu inkubasiyasına, yemlənməsinə və barama sarımasına müsbət təsiri öyrənilmiş və müəyyən edilmişdir ki, başqa rəngli bütün işıqlardan

fərqli olaraq inkubasiyası sarı işıqda aparılan qrenadan qurdların dirilməsi yüksək olmuşdur. Belə qurdlar yemi bərabər qəbul edir, yatıb durmaları eyni vaxtda olur, barama sarımaları kütləvi xarakter daşıyır və yem itkisinin də qarşısı alınır. Sarı işıq şəraitində yemləndirilən qurdların yemləmə müddəti adi yemləmələrə nisbətən 3 gün tez başa çatır, yaşama qabiliyyəti yüksəlir və barama kütləsinin artması hesabına hər qutudan məhsuldarlıq orta hesabla 10%-ə qədər çoxalır.

Barama məhsuldarlığının yüksəlməsi və keyfiyyətinin yaxşılaşması hesabına sarı işıqda aparılan yemləmələrin baramasından ümumi ipək çıxımı adi yemləmələrin məhsulundan alınan ipək çıxımına nisbətən 15% artıq olur. Sarı işıq ipəkqurdunun qrenaj göstəricilərinə də müsbət təsir göstərir.

Buna görə də kumxanalarda adi lampa əvəzinə sarı rəngə boyanmış lampalardan istifadə edilməlidir.

Barama məhsuldarlığını artırmaq məqsədilə ipəkqurdu yemləmələrində tətbiq olunan əsas qaydalardan tut yarpağının yemlik keyfiyyətinin müxtəlif stimulyedici maddələrlə zənginləşdirilməsidir. Bu məqsədlə müxtəlif kimyəvi birləşmələrdən və bioloji aktiv maddələrdən istifadə edilir, yəni həmin maddələrin müxtəlif kəşafətli məhlulu tut yarpağına çilənir və qurda yedizdirilir. Bu zaman həmin maddələrin ya özləri qurd tərəfindən mənimsənilir və yaxud da onlar yarpağın tərkibində olan qida maddələrinin (xüsusilə zülal birləşmələrinin) qurd tərəfindən mənimsənilməsinə yüksəldir, bu da öz növbəsində ipək istehsalını artırır.

Müəyyən edilmişdir ki, tut yarpağını mikroelementlərin (mis kuporosu və bor turşusu müvafiq olaraq 1:10000+1:5000) 1:1 nisbətində məhlulu ilə çiləyib qurda yedizdirdikdə yemin həzm olunması sürətlənir və nəticədə barama məhsulu 9,7 % və ipək çıxımı 6,7 % çoxalır.

Mikroelementlərdən selenin də yemləmələrdə tətbiqi yaxşı nəticə verir. Bu məqsədlə qurdlara birinci yaşın ikinci günü 8 və yaxud 12 mkq % natrium selenit məhlulu ilə çilənmiş tut yarpağı verilir. Nəticədə onların yaşama qabiliyyəti yüksəlir, sarıdıqları baramaların orta kütləsi artır və hər qutudan 4 kq-a qədər artıq barama məhsulu götürülür. Tut ipəkqurdu yemləmələrinin məhsuldarlığını artırmaq məqsədilə tətbiq olunan aqrotekniki tədbirlərdən biri də qurdların xlorella ilə yemləndirilməsidir. Müəyyən edilmişdir ki, xlorella əlavə edilmiş tut yarpağı ilə yemləndirilən qurdların bioloji göstəriciləri yaxşılaşır və barama məhsuldarlığı adi yemləmələrə nisbətən 15-20 faiz yüksəlir. Bunun üçün qurdların üçüncü yaşından başlayaraq onlara verilən yemin hər kiloqramına 200 ml xlorella suspenziyası (bir millilitrində 150-250 mln nüvə olan sıxlıqda) çilənir. Bu tədbir yarpağı zülal birləşmələri ilə zənginləşdirir və qidalılığını artırır.

Bunlardan başqa müxtəlif bioloji aktiv maddələrin zülal birləşmələrinin, vitaminlərin, fermentlərin və s. tut yarpağına əlavə edilməsi yolu ilə yemin tərkibi zənginləşdirilir və məhsuldarlıq yüksəldilir.

Ədəbiyyat

- 1.С.Салимджанов «Качество листа шелковицы-один из путей повышения эффективности шелководства». Душанбе. 2011 г.
- 2.Тихомиров А.В.Основы практического шелководства. «Государственное издательство сельскохозяйственной науки».
3. Акитушки И. Мир животных. Наикомые. Москва. Мысль. 1993 г.

КОРМЛЕНИЕ И УХОД ЗА ТУТОВЫМ ШЕЛКОПРЯДОМ В ПЕРИОД КОКОНОЗАВИВКИ

Шейхзаманлы Арифа Бахадиновна, Бабарабова Есмира Сейфулла кызы
Резюме

В статье говорится о влиянии кормления и условий содержания тутового шелкопряда на его продуктивность.

Отмечается, что на кормление тутового шелкопряда нужно уделить особое внимание.

Бывают случаи, когда некоторые гусеницы отстают в созревании. Надо их отделить и дополнительно выкормливать.

Увеличение температуры на 2-3°, уменьшение влажности на 5-10 %, кормление в ночное время 3-4 раза ускоряет физиологические процессы в организме, они быстро растут и развиваются и это положительно влияет на продуктивность тутового шелкопряда.

MULBERRY SILKWORM DURING COCOONING EFFECTS OF FEEDING AND STORAGE ON PRODUCTIVITY

Шейхзаманлы Арифа Бахадиновна, Бабарабова Есмира Сейфулла кызы
Summary

The article discusses the effect of mulberry silkworm productivity and storage conditions.

It is noted that special attention should be paid to feeding the mulberry silkworm. So, immature worms should be selected and fed additionally. Storage temperature should be increased by 2-3 degrees, humidity should be reduced by 5-10%, feed should be given 2-3 times at night.

Physiological processes are strengthened in worms fed and stored in this manner, they grow and develop quickly, which has a positive effect on productivity.

Rəyçi: dos.T.V.Rüstəmovə

Anatomiya, fiziologiya və zoologiya 12 dekabr 2022-ci il tarixli iclasın 08 sayılı protokolu

Daxil olma tarixi 21 dekabr 2022-ci il

UOT: 631:634.8.

AĞ XƏLİLİ VƏ PRİMA SÜFRƏ ÜZÜM SORTLARININ BİOMORFOLOJİ XÜSUSİYYƏTLƏRİNİN MÜQƏİSƏLİ TƏDQİQİ

dosent Ələkbərova Məhsəti Mikayıl qızı, Səfərova Nailə Şirin qızı
Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti
Alekberova_1979@mail.ru

Xülasə: Süfrə üzümü beynəlxalq təyinetmələrə görə təzə halda yeyilməsi nəzərdə tutulan və bu məqsədlə xüsusi becərilmiş üzüm sortlarıdır. Respublikamızda da xalqımız tarixi inkişaf prosesində xalq seleksiyası yolu ilə yüzrlərlə qiymətli yerli üzüm sortları yaradaraq yerli genofond formalaşdırıblar. Öyrənilən intraduksiya olunmuş Prima və aborijen sortumuz olan Ağ Xəlili sortları da süfrə istiqamətli üzüm sortlarına qoyulan tələbata tam cavab verdiyi üçün tədqiqat obyekti olaraq seçilmişdir.